

Тодор БАЛКАНСКИ (София)

**СЕКЦИЯ ЗА БЪЛГАРСКА ОНОМАСТИКА И
ЕТНОЛИНГВИСТИКА ПРИ ИНСТИТУТА ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
ПРИ БАН (СОФИЯ)**

В днешния си вид Секцията за българска ономастика и етнолингвистика (по-нататък СБОЕ) представлява едно структурно "нарастване". В нейния състав в резултат на научни идеи и аргументи при последната структурна промяна на Института (1989 – 1994) бяха включени и направленията: Българска ономастика, Българска етнолингвистика, Югозападни български говори. По този начин Секцията за българска ономастика всъщност беше обезличена; от център, координиращ на академично равнище ономастичния живот в страната, беше превърната в направление, подчинено на общите тенденции, които превръщат Института за български език в Институт за езикознание. "Структурната промяна" беше обусловена от съвсем субективни причини, които нямат нищо общо с историята и перспективите на науката ономастика като част от българското езикознание. Независимо от настъпилата структурна деформация в така устроената Секция за българска ономастика останаха да функционират трите звена при един сравнително общ организационен живот. Тук трябва да се уточни, че само благодарение на тази академична секция, на нейното направление Югозападни говори, се осъществява научното единство на българския език в цялата негова езикова територия. Що се отнася до етнолингвистичния неин аспект, трябва да се подчертае, че той не противоречи на ономастичния. Дори може да се каже, че ономастиката като част от етнолингвистичния спектър, е действително и раздел на етнолингвистичната наука, в случая най-младата езиковедска дисциплина. Тенденцията е Групата, Направлението за югозападни говори да обхване и ономастиката на трите части от Долна земя или Македония. По този начин ще се отстрани деформацията в предмета и предназначението на СБОЕ.

Секцията за българска ономастика е официално създадена с решение на Научния съвет на Института за български език през 1978 г. Нейната предистория обаче начева през 1974 г., когато проф. Й. Заимов се отдели от Секцията за общо и балканско езикознание и създаде Групата за издаване на стари паметници. В кабинета на тази група беше проведена организационна среща, на която присъствуваха основоположниците на Секцията: Димитрина Михайлова, Лиляна Тодорова и Тодор Балкански. Секретар на групата стана Т. Балкански. Първата грижа на групата беше създаването на Ономастично общество. Основната задача на това Ономастично общество беше да опише топонимията на България според административното деление на околии през 1960 г. В научния живот се наложи проучването по околии, защото по този начин започна изучаването на местоименната система: първото монографично изследване беше на Ив. Дуриданов *Местните названия от Ломско* – С., 1952. Изданието е академично на Института за български език. В този труд проф. Дуриданов представи своя методика за описание, която най-общо следва напътствията в неговото *Упътване за събиране на собствени имена* – С., БАН, Институт за български език, 1952. Тази методика впоследствие беше променена според полските модели на топонимно описание от проф. Иван Дуриданов (*Топонимията на Първомайска околия* – В: Год. на СУ 1956 – 1957. Филолог. ф-т. С., 1957) и проф. Йордан Заимов (*Местните имена в Пирдопско* – С., Институт за български език при БАН, 1950). През 1960 г. Кирил Патриарх Български, който става член на БАН 10 години по-късно (1970 – академик), без да бъде във връзка с Института за български език като национална академична институция, издава *Българо-мохамедански селища в Южни Родопи* (Ксантийско и Гюмюрджийско) – топонимно, етнографско и историческо изследване, С. Синодално издателство 1960. Всъщност това е единственото неkoordinирано по някакъв начин от Института за български език ономастично издание. В този аспект трябва да се посочи като четвърто поред издание на топонимично изследване по околии това на К. Попов *Местните имена в Белослатинско* (– В: Год. на СУ 1959. Т. LIV. Филолог. ф-т. С., 1960, № 2) и като пето поред това на проф. Н. Ковачев *Местните имена в Севлиево* (С., Институт за бълг. език при БАН, 1961).

До създаването на групата за ономастични изследвания в Института за български език бяха публикувани: Г. Христов *Местните имена в Маданско* (С., Институт за български език при БАН, 1964); *Местните названия от Габровско* от Н. Ковачев (С., Институт за бълг. език при БАН, 1965); Б. Симеонов *Топонимията на Годечко* (– В:

Г о д. на СУ. Филолог. ф-т. С., 1959, 1965, № 2, 491– 582); Й. З а и м о в *Заселване на българските славяни на Балканския полуостров* (С., Институт за бълг. език при БАН, 1967); Н. К о в а ч е в *Топонимията на Троянско* (С., Институт за бълг. език при БАН, 1969); Б. С и м е о н о в *Етимологически речник на местните названия в Годечко* (– В: Г о д. на СУ 1960. Филолог. ф-т. С., 1966, 115–249); Й. З а и м о в *Български географски имена с -лъ*. (С., Институт за бълг. език при БАН, 1973). Прави впечатление, че част от изданията са в Годишника на Софийския университет. Тук трябва да се поясни, че в онези години Университетът и Институтите за български език и българска литература бяха обединени в Единен център за език и литература. Отговорен редактор на повечето издания беше акад. Владимир Г е о р г и е в, тогава директор на посочения Единен център.

Изобщо, до създаването на Групата за българска ономастика през 1974 г., българската ономастична наука в Института за български език или координирана от Института за български език (създаден през 1942 г.) натрупа немалък научен капитал в посочените издания.

Със създаването на Групата по българска ономастика се започна и конструирането на едно събрание от външни сътрудници като все още неофициално звено в Института за български език. Независимо от неофициалния ѝ статут обаче, нейните протоколни решения, особено при обсъждането на трудове, бяха присмани от НС на Института за български език като официални. В периода от 1974 г., когато се създаде Групата, до 1980 г., когато се създаде де факто Секцията за българска ономастика, бяха обсъдени следните трудове: Й. З а и м о в *Местните имена в Панагюрско*, Й. И в а н о в *Местните имена между Долна Струма и Долна Места*, К. П о п о в *Местните имена в Разложко*, Д. М и х а й л о в а *Местните имена в Михайловградско*, Т. Б а л к а н с к и *Топонимията на Доспатско*, Н. К о в а ч е в *Топонимията на Дряновско*, Н. К о в а ч е в и Р. К о в а ч е в а - Ц в е т а н о в а *Местните имена в Беленско*, Н. И в а н о в а *Местните имена в Павликенско*, Й. З а и м о в *Български водопис*. В посочения период от време излязоха от печат работите: Й. З а и м о в *Местните имена в Панагюрско* (С., Институт за бълг. език при БАН, 1977); К. П о п о в *Местните имена в Разложко* (С., Институт за бълг. език при БАН, 1979).

През 1975 г. проф. Дуриданов издава в Германия *Хидронимията от басейна на Вардар* (Iv. D u r i d a n o v, Die Hydronymie des Wardarsystems als Ceshichtsquelle. Köln – Wien, 1975). Този труд впоследствие беше защитен като докторска дисертация и е единственият български ономастичен труд в посочения период от време, който не е обсъден

и предложен от тогавашната Група за българска ономастика, от която впоследствие се разви Секцията за българска ономастика.

Във всички заседания участваха външни сътрудници, ангажирани към проблемите на българската ономастика от тогавашните университетски професори: Ив. Д у р и д а н о в, Вл. Г е о р г и е в, Б. С и м е о н о в, Н. К о в а ч е в. Първоначално групата на външните сътрудници, която бе наречена Ономастично общество, се представяше от ограничен брой сътрудници, именно от ангажиралите се в топонимични проучвания по околии: Г. Х р и с т о в за Ардинско; Ал. А р н а у д о в за Пазарджишко, Ив. У м л е н с к и за Кюстендилско, Ст. Р а й ч е в с к и за Поморийско; Б. Н и к о л о в за Врачанско, В. В е л е в за Брезнишко и Пернишко, Н. И в а н о в а за Луковитско, Й. Е л е н и н за Станкедимитровско, К. К о с т а д и н о в - Ч е ш м е д ж и е в за Асеновградско. Впоследствие това Общество се разраства и в него се включиха изследвачи като Н. З а я к о в за Белоградчишко и Кулско, Ц. К о н с т а н т и н о в а за Казанлъшко, А. С а р а н д а л и е в за Девинско и др. От работите на външните сътрудници са завършени и приети за печат трудовете на: Ив. У м л е н с к и, В. В е л е в, К. К о с т а д и н о в, Й. Е л е н и н, Б. Н и к о л о в (*Местните имена във Врачанско*). Единственият отпечатан труд на външен сътрудник е на Ан. С а л а м б а ш е в *Местните имена в Смолянско* (С., Институт за бълг. език при БАН, 1976).

Още непосредствено след създаването ѝ Групата за българска ономастика започна да се разраства с професионалисти. В нея се включиха допълнително следните сътрудници на Института за български език: М. Ч а л ъ к о в, Емилия П е р н и ш к а, Д. В а к а р е л с к а, Юлиана П е т к о в а, Неда П а в л о в а (сега Мутафчиева), Драгомир Л а л ч е в. Включиха се в изследванията Свищовско, Елховско, Новозагорско, Чирпанско, Самоковско. Представители на Групата за българска ономастика първоначално бяха включени към изследователската група "Родопи", а от 27 април 1979 г. и към Национална научноизследователска програма "Родопи" с отговорен изпълнител Единен център за история при БАН и ръководител проф. Стр. Д и м и т р о в. В програмата (вж. "Национална комплексна научноизследователска програма", С., 1979, 22-25) се включиха: от вътрешните сътрудници: М. Ч а л ъ к о в с темата *Славяно-български семейни и родови имена, запазени у насилствено свързаните в миналото с исляма българи в Смолянски окръг*, Т. Б а л к а н с к и - *Местните имена в Пещерско*; от външни сътрудници: Й о р д а н И в а н о в - *Местните имена в Гоцеделчевско*, Г. Х р и с т о в - *Местните имена в Ардинско*, *Местните имена в Момчилградско*. От трудовете, представени в програмата, бяха завършени и обсъдени

тези на Т. Балкански и Г. Христов (Ардинско). С неблагоприятно завърши обсъждането на М. Чалъков. Програмата "Родопи" де факто беше компрометирана по време на Възродителния процес от външни фактори, поради което не успя да довърши благородната си задача. Независимо от това бяха публикувани: студията на Т. Балкански и *Историческата топонимия на Пещерско* (- В: Родопски сборник 5. С., 1983, 105-138), Г. Христов *Топонимията на община Бял Извор* (- В: Родопски сборник 4. С., 1976, 245-312), Антон Вехов *Краището Бабек в светлината на ономастиката* (пак там, 6, 204-285).

Впоследствие заместник-ръководител на групата "Родопи" стана Георги Христов, вече като сътрудник в Секцията за българска ономастика. С ангажираността си към идеологическите структури на Възродителния процес, това участие на български ономаст в ръководството нанесе значителни неблагоприятни последици в изследователската ономастична програма изобщо. Тук е мястото да се подчертае, че в годините 1984 - 1989 българската ономастика беше поставена фактически под негласна забрана: всичко се цензурираше и беше подчинено на алогичната теза, че няма "турско" в българския език и респективно в българската ономастика. Беше период на изкривяване на научната истина. За чест на българските ономасти, вътрешни и външни сътрудници на Секцията за българска ономастика, тези деформации обаче не успяха да бъдат проведени докрай. В конкретния случай ще бъде представен трудът на Т. Балкански и *Езикови свидетелства за потурчванията в българските земи* (С., 1985). В него авторът отказа да представи *юруците* като "българи", в резултат на което трудът му беше фактически изкупен от книжарниците и унищожен.

В този период от време сериозен натиск върху ономастичното общество оказаха Зам. председателят на Държавния съвет и неговият съветник.

Този период де факто бележи един относителен застои в ономастичните проучвания. Прецизната цензура допусна до печат само няколко труда, а именно на: Йордан Иванов *Местните имена между Долна Струма и Долна Места* (С., 1982), Д. Михайлов *в Местните имена в Михайловградско* (С., 1984), *Местните имена в Берковско* (С., 1986), Й. Заимов *Български именник* (С., 1988). Трима от сътрудниците на секцията (Ив. Дуриданов, Г. Христов, Т. Балкански) рецензираха за печат и един от най-важните трудове за българската ономастика от този период, а именно на Н. Ковачев *Честотно-тълковен речник на личните имена у българите* (С., 1987).

Още със създаването на Групата по българска ономастика беше създаден и Кръжокът по ономастика. Водеше се от проф. З а и м о в. Сбирките се осъществяваха един път месечно. Кръжокът е възстановен в края на 1995 г. от Т. Б а л к а н с к и. Този кръжок всъщност е основният методически курс по българска ономастика, която повече от ограничено се представя в учебните планове на българските висши училища. В същия период от време беше осъществен траен контакт с Кабинета по българска ономастика към Великотърновския университет. Групата, а после и Секция, прие и разпространи създадените от проф. Н. К о в а ч е в: *Насоки за разработка на домашни, курсови и дипломни работи по ономастика* (В. Търново, 1980); *Ръководство за съставяне на "Нормативно-честотно-тълковен речник на личните имена [1901 – 1970 г.]* (В. Търново, 1980). Тези контакти продължават до днес и са изяснени по-нататък в изложението.

В посочения период от време координиращата роля в ономастиката на академично равнище беше поверена на проф. Й. З а и м о в. Другият съществен център по ономастика беше организиран от проф. К о в а ч е в, който създаде всъщност единствения оцелял университетски ономастичен архив в нашата страна. Проф. З а и м о в стана и единствен представител на България в Международния комитет по ономастика (с център гр. Лувен, Белгия). Като член на ономастичната комисия към Международния комитет на славистите обаче допусна въвеждане на негова авторска част за българската ономастична терминология в Славянската ономастична терминология (Скопско издание), без обсъждане в Групата и в Института изобщо. За появата на този труд, в който де факто се признава мистифицирания от Коминтерна глотоним “македонски език”, българската лингвистична наука узна с голямо закъснение. Създаде се напрежение по “македонския въпрос”, което се синхронизира с това, създадено в Общославянския лингвистичен атлас. Тази авторска част на Й. З а и м о в не е цитирана в нито една негова библиография (вж. напр. А н. Ч о л е в а и др. “Библиография на българската ономастика 1971 – 1980 г.” – В. Търново, 1993; Д. М и х а й л о в а, “Библиография на трудовете на проф. Йордан Заимов” – Б ъ л г. език, 1981, № 4, 367–378).

Също така необсъдена в Групата за българска ономастика беше ономастичната част в брошурата *Единството за българския език в миналото и днес* (С., 1978), която с идеологическата си патовареност и некомпетентността си създаде сериозно напрежение между българските ономасти в България и българските ономасти в Република Македония. Тази брошура вместо да обединява – разединяваше! Изобщо, колкото пъти ономастиката е поставяна в услуга на идеологията, толкова пъти

минусите са навлизали в нейната характеристика като единствена лингвистична дисциплина, възможна да възстанови моменти от историята на българското общество.

Официално Секцията за българска ономастика беше призната за звено на Института за български език през 1978 г. Две години обаче, тя функционираше със състава на Групата за българска ономастика. Всички членове на Групата работеха в други секции: проф. Й. Заимов към Групата за издаване на стари паметници, Л. Димитрова, Д. Михайлова в Секция за общо и балканско езикознание, Т. Балкански, Ем. Пернишка и Др. Лалчев в Секция за българска лексикология и лексикография, М. Чалъков, Н. Павлова в Секция за българска диалектология. Те участваха в плановете на Секцията с 50 % от научния си план.

Първи действителен член на Секцията стана Г. Христов, който чрез конкурс зае мястото на ст. н. сътрудник. Впоследствие (Секцията се разрастваше със щат единствено чрез аспиранти: Ани Чолева, Румяна Кокаличева, Ничка Бечева, Елеонора Гайдарова - Георгиева. За част от Секцията трябва да се каже, че всички аспирантури бяха завършени в срок, а техните трудове защитени като кандидатски дисертации, а именно: *Местните имена в Радомирско* на А. Чолева (1988); *Местните имена в Ивайловградско* на Н. Бечева (1989); *Местните имена в Харманлийско* на Р. Кокаличева; *Топонимията на градовете Тетевен, Трявна, Елена. Модели и принципи на именуване* на Ел. Гайдарова (1994). От сътрудниците на Групата за българска ономастика: кандидатски дисертации по тематиката защитиха: Д. Михайлова *Местните имена в Михайловградско* (1979); Т. Балкански *Омоними в българския език, получени по словообразователен път* (1979) (с апелативен и ономастичен материал); Др. Лалчев *Местните имена в Тополовградско* (1987); Л. Тодорова *Местните имена в процеса на езиковата комуникация въз основа на материал от Поповско* (1993).

През 1987 г. почина първият ръководител на Секцията и създател всъщност на Ономастичното общество и на голяма част от съвременната школа на български ономасти проф. Й. Заимов (другата част създаде във Великотърновския университет проф. Н. Ковачев). Ръководител на академичната ономастика стана Георги Христов. След неговото пенсиониране през 1988 г. ръководството се пое от проф. Т. Бояджиев по общото направление: ономастика, етнолингвистика, югозападни говори. След 1993 г. Секцията се ръководи от диалектолога, специалист по югозападни говори Благой Шклифов. През 1995 г. няма

ръководител. В края на същата година в Секцията се завърща Т. Балкански, който поема част от научното ръководство.

В момента Секцията за българска ономастика, направление Ономастика, е представено от следните сътрудници: ст. н. с. к. ф. н. Тодор Балкански; той е и единствено хабилитирано лице в страната по темата "Ономастика". Специалист е в областите: антропонимия, топонимия, астронимия, вентонимия, ономастични просопографии. Цялостната му библиография до 1996 г. е представена в сборника.

Н. с. I ст. к. ф. н. Ана Чолева работи в областта на българската топонимия.

Ничка Бечева, н. с. I ст. к. ф. н., специализира топонимия. Освен посочената нейна кандидатска работа, продължава изследването на топонимията в Грудовско.

Елеонора Гайдарова - Георгиева, н. с. II ст. к. ф. н. специализира в топонимна теория. Кандидатската ѝ дисертация е указана по-напред.

В групата има само едно щатно място за специалист-филолог, засега заето от Лили Лазарова.

Основна дейност на Секцията за българската ономастика и етнолингвистика, направление Ономастика, в периода 1991 – 1995 г. е следната:

1. В учебен план: завършени аспирантури на Елеонора Гайдарова с научен ръководител Георги Христов и на Даниеле Андрей (*Свиница и свиничанските българи. Етнос. Език. Етнонимия. Ономастика. Просопографии.*) с научен ръководител Т. Балкански.

2. Колективни планови задачи: а) завършена и отпечатана от сътрудничките А. Чолева, Р. Кокаличева, Н. Бечева, Л. Лазарова, *Библиография на българската ономастика 1971 – 1980* (В. Търново, 1993). Трудът е важно справочно средство, един от подръчните за всеки български (а и небългарски) ономаст. Такива трудове се създават от всяка национална ономастика (вж. напр. *Bibliografia onomastyki polskiej 1981 – 1990*, Kraków, 1992). Този труд обаче не изчерпва цялата българска ономастична литература, така например както е при Ив. Дуриданов, Ст. Андреева *Библиография на българската ономастика 1940 – 1970* (С., 1980). В него по обективни причини не са включени публикации в ежедневния печат, кандидатски дисертации и подобни.

В момента основните сили на Секцията са насочени: б) в съставянето на топонимичен речник на България ("Български Топонимичен речник"), среден по обем, с оригинална лексикографска концепция; в колектива участвуват всички сътрудници на Секцията; в) в довърши-

телен етап на работа е трудът *Етнонимите и отетнонимите в българския език* на Т. Балкански. Пред защита е и докторската му дисертация *Българите в Румъния. Етнос. Език. Етнонимия. Ономастика. Просопографию*. През 1995 г. в Крайова (Румъния) излезе от печат монографията на R. P o r e s k u, Todor B a l k a n s k i, *Aromânii din Rodopi Bulgariei*, където ономастичната част (куцовлашката и цинцарската топонимия, зоонимия в същото краище) е представена от Т. Балкански.

От 1991 г. Секцията е колективен член в Организацията на българските ономасти (Национален съвет по ономастика), в чието ръководство участвуват Т. Балкански и Ан. Чолева.

От външните сътрудници на Секцията Л. Димитрова участвува в Славянския ономастичен атлас със седалище *Österreichische Namenforschung, Klagenfurt 1993*.

През есента на 1995 г. (21. XII.) беше възобновена и дейността на Ономастичното общество.

В перспективен план Секцията за българска ономастика трябва:

1. Да продължи координационната си роля на център, който управлява ономастичните проучвания на българската лингвистика;
2. Да бъде преустановено затварянето на ономастичните изследвания в политическите граници на българската държава;
3. Да продължат контактите между македонските и българските ономасти, наченати със специалната командировка на Т. Балкански в Института за македонски език "Кръсте Мисирков";
4. Предвижда се създаване на сп. "Ономастика". Трябва да се има предвид, че българската ономастична наука единствена сред славянските не притежава свой печатен орган;
5. Предвижда се изчерпването на топонимната тематика и разработка на останалите области от българската ономастика: антропонимия, зоонимия, астронимия, вендонимия, етнонимия и др.;
6. Предвижда се първа ономастична в историята на Секцията конференция през 1996 г. на тема *Астронимията и вендонимията като ономастично и апелативно пространство*;
7. Предвижда се етнолингвистичната и социолингвистичната интерпретация на българския ономастичен материал;
8. В перспективните планове на Секцията е и малък по тип ономастичен атлас на българската езикова територия;
9. Особено належащо е проучването на ономастиката при външните българи, начената с такива важни трудове, като цитираните по-горе на Ив. Дуриданов, Й. Иванов, Т. Балкански и др.

Без българската ономастика и нейните точни в резултативно отношение научни продукти не може да бъде осъществен тезауруса на българския език, не могат да бъдат осветлени белите петна в българската и балканската история.

Разбирането за българската ономастика като самостоятелна лингвистична дисциплина, а не като помощна историческа дисциплина или като част от диалектологията (както я интерпретираше М. М л а д е н о в), означава довършване на онази част от частното българско езикозание, която в науката за останалите славянски езици може да се каже, че е на привършване. В конкретния случай трябва да се подчертае, че факторите, които ръководят и конструират научния живот на Института за български език, сякаш не оценяват ролята и мястото на Секцията за българска ономастика. Техните виждания са за създаване на небългаристични направления, докато това основополагащо звено в системата на българската лингвистична наука стои сякаш на заден ред в перспективните планове на Института за български език, респективно на Българската академия на науките. Няма национална лингвистична наука без национална ономастика. Нейното подценяване и обезличаване може единствено да доведе до обезценяване на науката за българския език изобщо.

Послепис:

В резултат на политическата обстановка, която раздели българския народ на българи и македонци, в тази статия не са представени трудовете на българските ономасти от Македония (Вардарски дял), тези на сръбските, руските и румънските учени за тимошките българи, свиничанските българи, карашевските българи, чергедските българи, бесарабските българи, гагаузи и бежанари, за кавказките българи и пр. В статията не беше представен и патриархът на българската лексикографска антропонимия Ст. И л ч е в, който де факто не участвуваше в българското Ономастично общество. Не се представиха и множеството дипломни работи на студенти от различните вузове, научни експедиции и кръжоци в тях, които имаха връзка с това Общество, с Групата и Секцията за българска ономастика. Те представят част от историята на съответните вузове.